

УДК 378.091.313

**МОДЕЛЬ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ДО ВИХОВАННЯ ТОЛЕРАНТНОСТІ В
УЧНІВ ОСНОВНОЇ ШКОЛИ**

О.В.Волошина, Б.М.Дудник

***Анотація.** У статті розкриваються особливості підготовки майбутнього вчителя до виховання толерантності в учнів основної школи.*

***Ключові слова:** толерантність, майбутній учитель, підготовка майбутнього вчителя, формування толерантності.*

***Аннотация.** В статье раскрываются особенности подготовки будущего учителя к воспитанию толерантности у учащихся основной школы.*

***Ключевые слова:** толерантность, будущий учитель, подготовка будущего учителя, формирование толерантности.*

***Summary.** The article describes features of the preparation of future school teacher for tolerance education in school children.*

***Key words:** tolerance, the future teacher, future teacher training, the formation of tolerance.*

Постановка проблеми. Одну з найактуальніших проблем сучасного світу й сучасної освіти становить формування толерантності молодих поколінь та поширення ідей толерантності в усіх сферах життя й діяльності людини. Актуальність проблеми очевидна й зумовлена зростанням агресії та насильства в суспільстві, втратою моральних орієнтирів поведінки, жорстким конкурентним способом виживання в середовищі, посиленням міжнаціональної ворожнечі та різного роду конфліктів між соціальними групами.

Аналіз досліджень та публікацій за даної проблеми. У сучасній педагогічній науці проблема виховання толерантності досліджується в різних аспектах: загальні питання педагогіки толерантності (М.Рожков, А.Сиротенко, Г.Солдатова, Л.Шайгерова та ін.); етнічна толерантність (О.Байбаков, О.Докукіна, З.Малькова, В.Подобєд, Ю.Римаренко, В.Тишков та ін.); технологічні питання виховання толерантності (Т.Білоус, С.Герасимов, О.Кашенко, Б.Рієрдон, В.Сітаров, І.Сковородкіна, О.Скрябіна, П.Степанов, Г.Шеламова та ін.); гуманітарні дисципліни як засіб формування толерантності (Л.Алексашкіна, Л.Ванюшкіна, С.Метліна та ін.); вивчення досвіду виховання толерантності в зарубіжних країнах (А.Джуринський, З.Малькова, О.Матієнко та ін.).

Метою статті є характеристика розробленої моделі підготовки майбутнього учителя до виховання толерантності в учнів основної школи.

Виклад основного матеріалу. Сучасне суспільство стурбоване проблемою виховання толерантності у молодого покоління. На сьогоднішній день у педагогічній науці активно здійснюється пошук умов і засобів ефективного виховання цієї якості, визначаються особливості процесу виховання толерантності в дітей та підлітків; вимоги до рівня компетентності педагога, який організовує цей процес. Зупинимося на характеристиці основних моментів цього процесу.

Виховання толерантності у сучасних школярів як особистісно значущої цінності вимагає від педагога усвідомлення ролі толерантності в житті людини й суспільства, відповідального ставлення до процесу виховання толерантності та власної поведінки як однієї з головних умов її успішної організації (власний приклад вчителя як спосіб виховання). Отже, ще на етапі підготовки необхідно сформувати в студента комплекс знань про сутність толерантності як цінності, установки на її виховання й реалізацію її принципів, орієнтацію на толерантність як основу професійної поведінки.

Названа вимога до компетентності педагога зумовлює необхідність підготовки майбутнього вчителя за трьома напрямками, а саме: «толерантність як цінність суспільства й людини», «теорія і методика виховання толерантності у школярів», «основи організації діяльності педагога в освітньому просторі». Відповідно до цього мають бути обрані належні цільові компоненти та змістові орієнтири процесу підготовки, визначені міжпредметні зв'язки.

Виховання толерантності в учнів вимагає від педагога високо розвинутих як загальнопрофесійних умінь і здібностей (когнітивних, проєктувальних, конструктивних, організаторських), так і специфічних (застосування непрямих методів переконування й навіювання, спрямованих на формування толерантної свідомості; організація активного виховання; створення толерантного освітнього середовища тощо).

Отже, в процесі підготовки необхідно посилити практичну складову, відобразити в змісті навчальних дисциплін і факультативних курсів тематику з методики та технології організації процесу виховання толерантності; орієнтуватись на формування практичних умінь і розвиток здібностей, які обумовлюють ефективність виховання цієї якості; залучати студентів до різних видів діяльності, до науково-дослідної роботи, педагогічної практики.

Успішність виховання толерантності у школярів багато в чому зумовлена наявністю в освітньому закладі толерантного середовища. Отже, педагог повинен не тільки знати характеристику толерантного середовища й уміти його організувати, а й отримати власний досвід навчання в такому середовищі (це сприяє свідомому ставленню до проблеми, навчає толерантній взаємодії). З цією метою в вищому навчальному закладі необхідно сформувати толерантне освітнє середовище.

Особливу увагу варто приділити толерантній взаємодії в системі міжособистісних стосунків між студентами та викладачами як на аудиторних заняттях, так і в позааудиторній роботі, професійним стосункам студентів з учнями та вчителями в процесі проходження педагогічної практики. Ми вважаємо, що досвід толерантної взаємодії допоможе й у власній педагогічній діяльності.

Аналіз педагогічних засад виховання толерантності школярів і особливостей підготовки майбутніх учителів до цього процесу дає нам підстави для визначення основної концептуальної ідеї дослідження: підготовка студентів до виховання толерантності у школярів буде здійснюватися більш ефективно при орієнтації на формування в майбутніх учителів єдності установок на організацію виховання толерантності у школярів і розвиток її у себе як інструментальної цінності й педагогічно значущої якості, системи необхідних для цього знань і навичок.

Ми вважаємо, що основу процесу підготовки студентів до виховання толерантності в дітей складають компетентнісний, системно-діяльнісний, ціннісний підходи.

Відповідно до компетентнісного підходу підготовка студентів до виховання толерантності передбачає оптимальне поєднання теоретичного, методичного, практичного, психологічного аспектів; відображає високий рівень володіння складовими підготовки до цього процесу; формування системи загально педагогічних і спеціальних знань і навичок; орієнтацію на єдність формування суспільних та психолого-педагогічних знань і уявлень (про цінність толерантності та процес її виховання). Процес підготовки студентів до виховання толерантності повинен відображати положення системно-діяльнісного підходу, відповідно до якого успішність підготовки залежить від взаємозв'язку її складових, від систематичності й послідовності педагогічних впливів, від активної, зацікавленої, діяльнісної позиції самих майбутніх педагогів. При цьому діяльність і спілкування (як професійне, так і міжособистісне) є джерелом формування професійного досвіду в цьому напрямку. Разом з цим, усвідомлюючи значущість особистісної позиції студента як доміанти професійного становлення, ми вважаємо, що особистісна орієнтація на толерантну взаємодію з оточенням виступає умовою оволодіння не тільки професійними знаннями й уміннями з виховання толерантності, а й однією з умов формування в студентів толерантності як особистісно значущої цінності. Виникає необхідність побудови процесу підготовки студентів на засадах ціннісного підходу.

На основі аналізу психолого-педагогічної літератури, вивчення досвіду виховної роботи у вищій школі нами розроблена модель підготовки майбутніх педагогів до виховання толерантності в школярів, яка представлена цільовим, змістовим, діяльнісним і результативним блоками (рис.1).

Цільовий блок. Відповідно до концептуальної ідеї дослідження у процесі підготовки необхідно приділяти особливу увагу розв'язанню таких завдань: формуванню знань про цінність толерантності, цілі й завдання виховання толерантності; формуванню в студентів системи знань, умінь, навичок організації виховання толерантності в школярів; формування умінь щодо створення толерантного освітнього середовища; планування, здійснення й аналізу процесу виховання толерантності; оволодіння сучасними технологіями морального виховання учнів; ознайомлення з труднощами й проблемами організації виховання зазначеної якості в школярів.

Змістовий блок. Зміст підготовки студентів до виховання толерантності у школярів включає інформацію про розвиток толерантності в сучасному світі, про досвід виховання школярів, закономірності та особливості розвитку толерантності в учнів, про особливості толерантного педагогічного спілкування й поведінки, про взаємодію в процесі навчання і виховання, а також уміння й здібності, що дозволяють майбутньому вчителю продуктивно вирішувати проблеми, пов'язані з вихованням школярів.

Це необхідно реалізовувати в процесі навчальної діяльності, науково-дослідної роботи, педагогічної практики, позанавчальної діяльності, організації спільної діяльності та спілкування студентів; коригувати й доповнювати з урахуванням сучасних досліджень в галузі педагогіки і психології толерантності, програмних документів, рекомендацій з організації діяльності в цьому напрямі.

Аналіз змісту освітньо-професійних програм педагогічного напрямку підготовки у вищих навчальних закладах дозволив виділити ряд дисциплін, у змісті яких розглядаються питання патріотичного виховання, культури міжнаціонального й міжетнічного спілкування, поваги до загальнолюдських цінностей та терпимості до думок інших. Кожна з цих дисциплін ставить перед собою певні цілі. Для прикладу розглянемо деякі з них.

Цільовий компонент дисципліни «Педагогіка»: ознайомлення студентів з предметом та основними категоріями педагогіки, основними методами науково-педагогічних досліджень; особливостями розвитку учня (дитини) як суб'єкта процесів виховання та навчання; специфікою педагогічної професії, роллю та завданнями вчителя; міжпредметними зв'язками педагогіки з іншими науками; формування у майбутніх учителів уміння застосовувати набуті знання при розв'язанні педагогічних задач і ситуацій; ознайомлення майбутніх учителів з основними поняттями теорії управління загальноосвітніми навчальними закладами, науковими основами організації педагогічної праці в ньому (внутрішньо-шкільне керівництво, контроль, організація методичної роботи, упровадження передового педагогічного досвіду); формування уміння приймати нестандартні рішення.

Цільовий компонент дисципліни «Методика виховної роботи»: підготовка педагога, здатного забезпечити різнобічний розвиток людини як особистості й найвищої цінності суспільства, розвиток її розумових, фізичних та естетичних здібностей, виховання високих моральних якостей; виховання у студентів поваги до загальнолюдських цінностей, до держави і її історії; терпимість і повага до думки інших.

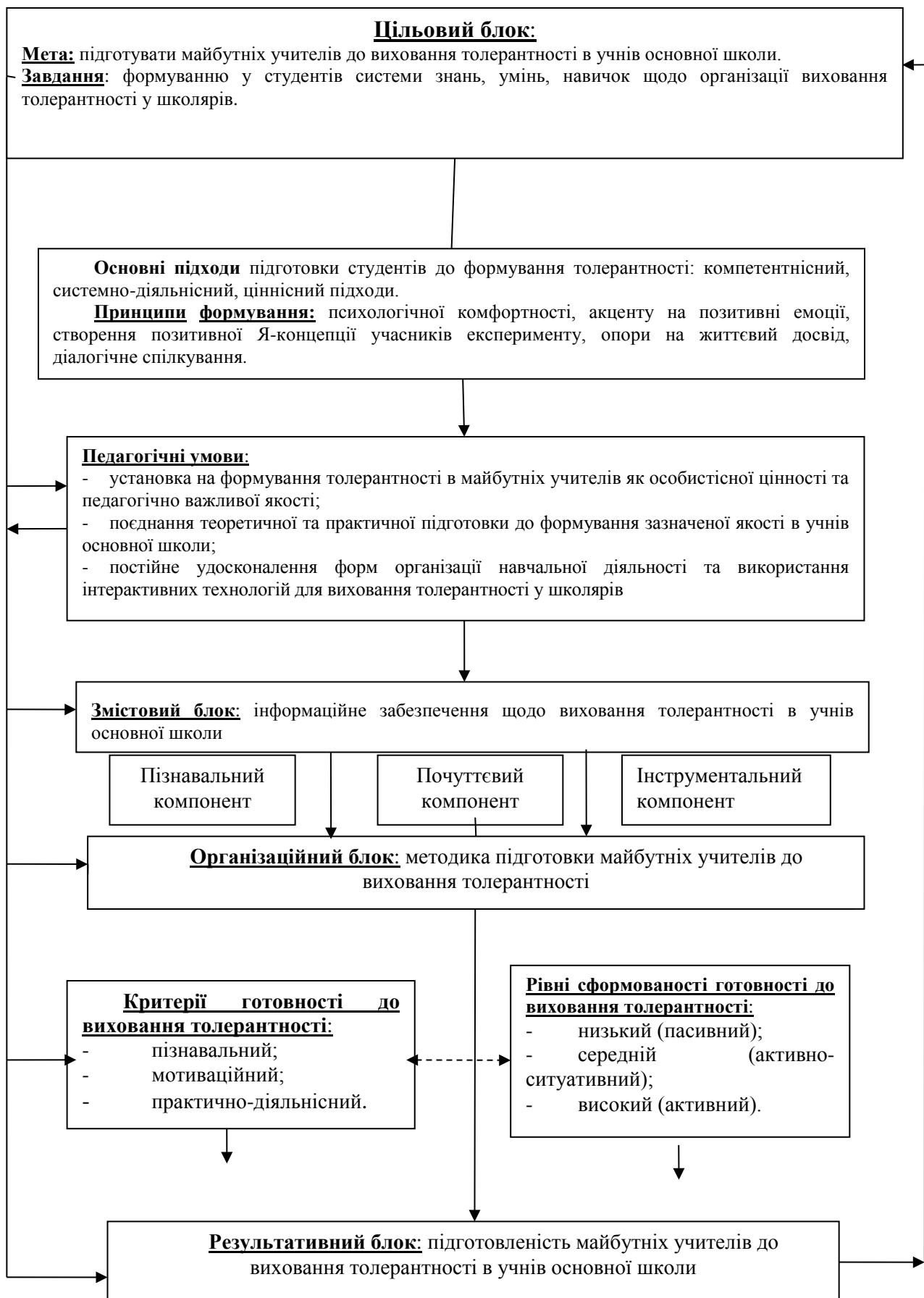

Рис.1. Модель підготовки майбутніх учителів до виховання толерантності

Цільовий компонент дисципліни «Історія педагогіки»: вивчення історичних закономірностей навчання і виховання (виникнення цих понять, розвиток, існування на різних етапах та у різних народів); аналіз боротьби прогресивних і консервативних тенденцій у розвитку педагогіки; вивчення історії становлення й розвитку школи та освіти в Україні.

Проте підготовка майбутніх педагогів до виховання толерантності у школярів повинна починатися, насамперед, з мотивування студентів до вивчення проблеми толерантності, її виховання, організації цього процесу в практичній діяльності.

Організаційний блок. У процесі організації підготовки майбутніх учителів до виховання толерантності у школярів доцільно застосовувати активні й евристичні методи навчання; вони сприяють активізації, проблематизації та практичній спрямованості оволодінням різними аспектами виховання зазначеної якості. Доцільно використовувати педагогічний потенціал усіх форм навчання (лекцій, що дозволяють познайомитись з науково-теоретичними положеннями педагогіки толерантності; семінарів, що формують уявлення з проблеми виховання толерантності у школярів; практичних і лабораторних занять, на яких формуються окремі практичні навички; тренінгів з формування толерантності та інших якостей, необхідних для організації виховання толерантності). Вважаємо, що доцільно застосовувати лекції проблемного типу ("Як зберегти толерантність педагогові при інтолерантному ставленні до нього учнів?"), лекції теоретичного плану ("Виховна стратегія педагога з розвитку гендерної толерантності підлітків"), лекції-конференції ("Толерантність і педагогічна взаємодія"), семінари-генерації ідей ("Встановлення меж толерантності"), семінари-ділові ігри ("Проблеми толерантності в стосунках між батьками та дітьми").

Успішність подальшої самостійної практичної діяльності майбутніх учителів багато в чому обумовлена сформованими дослідницькими вміннями. Відповідно до цього доцільно організувати цілеспрямовану науково-дослідну роботу студентів через індивідуальну діяльність, участь у дослідницькому гуртку, написання рефератів, курсових і випускних кваліфікаційних робіт, участь в науково-практичних конференціях, семінарах, наукових тижнях, конкурсах тощо. Особливу увагу необхідно приділити педагогічній практиці, яка сприяє отриманню практичного досвіду в розв'язанні проблеми толерантної поведінки вчителя.

Результативний блок. У процесі підготовки майбутніх учителів до виховання толерантності необхідно приділяти увагу перевірці знань і діагностиці підготовленості до цього виду діяльності загалом.

Така підготовленість передбачає сукупність психолого-педагогічних знань, умінь, навичок з виховання толерантності у школярів, які в поєднанні з розвиненими особистісними й професійними якостями (у тому числі толерантністю) забезпечують оптимальні результати діяльності в зазначеному напрямі.

До визначених нами педагогічних умов ефективної підготовки майбутніх учителів до виховання толерантності в учнів основної школи належать:

- установка на формування толерантності в майбутніх учителів як особистісної цінності та педагогічно важливої якості;

- поєднання теоретичної та практичної підготовки до формування зазначеної якості в учнів основної школи;

- постійним удосконаленням форм організації навчальної діяльності та використанням інтерактивних технологій для виховання толерантності у школярів.

Висновки. Отже, цілеспрямована робота з насичення змісту дисциплін що викладаються, пошуково-дослідницької діяльності, педагогічної практики матеріалами, які розкривають сутність та методику виховання толерантності в учнів основної школи, сприятиме підвищенню мотиваційної, пізнавальної та практично-діяльної готовності студентів до формування толерантності дітей та юнацтва.

Література

1. Клепцова Е. Ю. Психология и педагогика толерантности: Учебное пособие для слушателей системы дополнительного профессионального педагогического образования. / Е. Ю. Клепцова. – М.: Академические Проект, 2004. – 176 с.
2. Рожков М. И. Воспитание учащихся: теория и методика. / М. И. Рожков, Л. В. Байбородова. – Ярославль, 2002. – 282 с.
3. Толерантное сознание и формирование толерантных отношений (теория и практика): Сб. науч.-метод.ст. – 2-е изд., стереотип. – М.: Издательство Московского психолого-социального института; Воронеж; Издательство НПО «МОДЭК», 2003. – 368 с.